

Araştırma Makalesi • Research Article

Elcezire İstiklâl Mahkemesi Üyesi Mehmet Yasin Sani Kutluğ'un Hayatı ve Yasama Faaliyetleri (1889-1973)

Elcezire Independence Court Member Mehmet Yasin Sani Kutlug Life and Legislative Activities (1889-1973)

Nevzat Erdoğan^{a,*}

^a Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, 49250, Muş/Türkiye
ORCID: 0000-0002-0017-0144

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 31 Mart 2020
Düzeltilme tarihi: 16 Haziran 2020
Kabul tarihi: 22 Haziran 2020

Anahtar Kelimeler:

Elcezire,
İstiklâl Mahkemesi,
Asker Kaçakları,
Firariler,
Mehmet Yasin Sani Kutluğ

ÖZ

İstiklal Mahkemeleri, kuruluş gayeleri ve işleyişleri bakımından devamlı suretle tartışma konusu olmuştur. İlk defa Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulan bu mahkemelere Cumhuriyetin ilk yıllarında da rastlanmaktadır. Cumhuriyetin ilanından evvel kurulmuş olan son İstiklâl Mahkemesi, Elcezire İstiklâl Mahkemesi'dir. Mahkeme, Elcezire Cephesi Kumandanlığının talebi üzerine 22 Ocak 1923 tarihinde Meclis'te yapılan müzakereler sonucunda kurulmuştur. Asker kaçakları, bunlarla ilgili suçlara bakmak üzere kurulan ve merkezi Diyarbakır'da olan bu gezici mahkeme Elcezire Cephesi'ni ihtiva eden Diyarbakır, Bitlis, Elaziz, Malatya, Urfa, Mardin, Siverek, Ergani, Genç, Muş, Siirt illerini kapsayan geniş bir bölgeden sorumlu olup, toplam doksan davayı karara bağlamıştır. Mahkeme üyelerinin seçimi sonucunda görev alan beş üyeden biri de I. Dönem Antep Mebusu Yasin Bey (Mehmet Yasin Sani Kutluğ) idi. Bu çalışmada Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin kuruluş süreci ile bu mahkemenin üyeliğini yapmış olan I. Dönem Antep Mebusu, Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası sahibi Yasin Bey'in hayatı ve yasama faaliyetleri ele alınmıştır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 31 March 2020
Received in revised form 16 June 2020
Accepted 22 June 2020

Keywords:

Elcezire,
Independence Court,
Soldier Leaks,
Deserters
Mehmet Yasin Sani Kutlug

ABSTRACT

The Independence Courts have been the subject of controversy in the Turkish public opinion in terms of their establishment purposes and operations. These courts, which were established for the first time in the War of Independence, are also encountered in the first years of the Republic. The last Independence Court established before the declaration of the Republic is the Elcezire Independence Court. It was established at the request of the Elcezire Front Command, as a result of the negotiations held in the Assembly on 22 January 1923. This mobile court, which was established to look at soldiers' evasions and related crimes and which is located in Diyarbakır, is responsible for the region that includes Diyarbakır, Bitlis, Elaziz, Malatya, Urfa, Mardin, Siverek, Ergani, Genc, Mus, Siirt provinces. In the process, a total of ninety cases were resolved. As a result of the election of the court members, one of the five members who took office was Yasin Bey (Mehmet Yasin Sani Kutluğ), the first deputy of Gaziantep MP. In this study, the establishment process of Elcezire Independence Court and the life and legislative activities of Gaziantep deputy who was a member of the court and the owner of the Red-Green Lane Independence Medal were discussed.

1. Giriş

Milli Mücadele döneminde kurulan Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin yetkileri ve çalışma yöntemleri hakkında bilgi vermeden önce bu mahkemelerin kuruluşu sırasında yaşanan siyasal, askeri ve sosyo-ekonomik şartlar hakkında bilgi vermek daha doğru olacaktır. Böylece söz konusu

dönemin şartları hakkında bilgi sahibi olunması mahkemelerin kuruluşu ile ilgili daha sağlıklı değerlendirme de bulunmamızı sağlayacaktır. İstiklâl Mahkemelerini iki dönemde incelemek gerekir. Milli Mücadelenin yürütüldüğü ilk dönemde kurulan İstiklâl Mahkemeleri daha çok asker kaçaklarını yargılamak için faaliyet yürütmüştür. Mahkemeler bu işlevi ile düzenli orduya gerekli insan gücü sayısını arttırmak istemiştir.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: n.erdogan@alparslan.edu.tr

Ayrıca TBMM'ye karşı çıkmış isyan hareketleri sırasında da aktif bir şekilde görev almış ve yaptığı yargılamalar ile Anadolu'da meydana gelen asayiş problemlerini azaltmıştır. Mahkemeler, Cumhuriyet'in ilanından sonra da kurulmuş ve daha çok siyasal iktidara muhalefet edenlerin etkinliğini azaltmak için faaliyet yürütmüşlerdir. Bu özellikleri ile mahkemeleri iki döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, Milli Mücadelenin başarıya ulaşması için toplum yapısında gerekli birliği sağlamak ve askeri düzende gerekli disiplini kurmak için görev almıştır. Mahkemelerin ikinci dönemdeki görevi yeni rejimin inşası sürecinin sağlam bir şekilde işlemesi olmuştur.

Türk tarihinde benzersiz bir hukuk ve yargılanma biçimini ifade eden İstiklâl Mahkemelerinin kuruluş sürecindeki en önemli sebebin I. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin anarşi ve otorite boşluğuna düşmesi olduğu kabul edilebilir. (Küçük, 2001:350; Yuca, 2013: 69-81). Osmanlı Devleti varlığını devam ettirmek ve daha önceki savaşlarda kaybettiği toprakları geri alabilmek umuduyla Almanya'nın yanında girdiği I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmıştı. Savaş alanlarındaki yenilgi sonrası imzalanan Mondros Ateşkesi (30 Ekim 1918) Wilson ilkelerinin oluşturduğu iyimser havanın etkisi ile hazırlanmış olsa da oldukça ağır koşullar taşımaktaydı.¹ Mondros sonrası Osmanlı toprakları işgallere açık hale gelmişti. İtilaf devletlerinin, Anadolu coğrafyasındaki bu planlı işgal girişimleri aynı zamanda önemli bir asayiş problemini de ortaya çıkarmıştır. İtilaf devletleri mütareke maddelerine ve savaş süresince aralarında imzaladıkları gizli paylaşım esaslarına göre Anadolu'ya asker göndermeye başlamışlardır. Kısa zamanda Anadolu'da büyük ölçüde işgal askeri birikti (Aybars, 1975: 18). Asker kaçaklarının sayısındaki artış hem vatanın kurtuluşunu hem de bağımsızlık mücadelesini tehlikeye sokacak bir düzeye ulaşmıştı. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi için birtakım adımlar atılmıştır. Milli Mücadele sürecini sevk idare eden TBMM Hükümeti, birçok cephede mücadelesini sürdürmekteydi. Askeri eksende yürütülen var olma mücadelesi kadar siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda yaşanan sıkıntıları da hal edilmesi gerekiyordu. Bu nedenle TBMM Hükümeti, cephe gerisinde asayiş sağlamak ve özellikle de asker kaçaklarının artan sayısını azaltmak ve hatta bitirmek amacıyla birçok tedbir almıştı. Bu tedbirlerin ilk ciddi somut adımı İstiklâl Mahkemelerinin kurulması olmuştur. Bununla birlikte Meclis tarafından çıkarılan Hıyanet-i Vataniye Kanunu (TBMM Tutanak Dergisi, C.I., 63) (29 Nisan 1920) ve Firariler Hakkında Kanun (TBMM Tutanak Dergisi, C.1, 419) (11 Eylül 1920) İstiklâl Mahkemelerinin verdiği kararların hukuki dayanağını oluşturmuştur (Alkan, 2011:19).

Asker kaçakları sorunu, Milli Mücadele döneminde yaşanan en önemli sorunlardan birisiydi. Asker kaçaklarının sayısının I. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde 300 bin

¹ Mondros Mütarekesi'nin başlıca hükümleri, orduların terhis ve asker sayısı ve silahlarının sınırlandırılması; askeri araç-gereç ve cephanenin teslimi; limanların ve demir yollarının İtilaf devletleri tarafından kullanılması; boğazların ve Toros tünellerinin İtilaf devletlerine devredilmesi, Doğu'da kurulacak Ermeni Devleti için altı vilayette (Vilayet-i Sitte) karışıklık çıkması halinde buraların da işgal edileceği; itilaf devletleri güvenliklerini tehdit eden herhangi stratejik bir bölgeyi işgal edebilir. Bkz.: Baskın Oran, "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası Kuruluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 110-111.; Ergun Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 17.

olduğu ve bunların önemli bir çoğunluğunun buldukları bölgelerde hırsızlık ve yağmacılık gibi asayiş tehdit eden faaliyetlerde buldukları bilinmektedir. Asker kaçaklarının bu denli çoğalmasında kaçaklara bir cezanın verilmemesi önemli bir nedendi (Aybars, 1975:39-40). Buradan hareketle İstiklâl Mahkemelerinin kuruluş gayesini, o dönemin olağan üstü şartları içerisinde ele almak doğru olacaktır. İstiklâl Mahkemeleri, Ankara'da kurulmuş olan Meclis Hükümeti sisteminin otoritesini korumak, kabul ettirmek ve asayiş sağlamak için kurulmuştur. Bununla birlikte cephede savaşan düzenli orduların asker ihtiyacının zaafa uğramasını da engellemek gibi bir amaçla da hareket etmiştir (Alkan, 2011:32). İstiklâl Mahkemeleri kuruluşundaki bu gayeleri yerine getirmek için zaman zaman kanunların belirttiği sınırların dışına çıkmış hatta temyiz (istinaf) hakkı olmayan kararlar vermiştir.

Asker kaçakları ve bunların neden olduğu yağma, toplum güvenliğine zarar verme gibi işlenen suçlar mahkemelerde görülen davalarır. Bu suçların tabii olduğu yasa meclis tarafından çıkarılmış olan Hıyanet-i Vataniye Kanunu idi. Bununla birlikte normal mahkemelerin işlenen bu suçlara yönelik etkin çalışamayacağı gerçeği ve yargılama masraflarından kaçınmak için suçun işlendiği yerde yargılamaların yapılması en doğru yöntem olarak belirlenmiştir.

2. Mehmet Yasin Sani Kutluğ (Yasin Bey) Hayatı (1889-1973)

Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesinde (Eski adı Rumkale) 1889 yılında doğdu. Babası, bölgede geniş arazileri olan Abdullah Nafi, annesinin adı ise Hatice'dir (TBMM Albümü, 2010: 14). Çiftçilik ile uğraştıktan sonra Halfeti Rüştüye mektebini bitiren Yasin Bey, I. Dünya Savaşı süresince er olarak askeri görevini yerine getirmiştir. Okuryazar olduğu için Urfa'da bir süre bölük komutanı vekilliği yapmıştır (Cumhuriyet, 22 Mayıs 1969: 5). Yasin Kutluğ², I. Dünya Savaşı sonlarında, Antep civarındaki çapulculara meydan vermemek için oluşturulan; "Yıldırım Ordular Grubu Kıtasının Antep Nokta Kumandanlığı" emrinde yazı işleri hizmetinde görev almıştır. Bu görevi sırasında Antep Süvari Muhafaza Bölüğü'nün refakatine de memur edilmiştir (Temiz, 2006:107).

Milli Mücadele döneminde yanına topladığı gönüllü birlikle düşman işgaline giren Birecik'i kurtarmak için Şubat 1920'de yapılan ve Sacır Harekâtı diye adlandırılan harekâta katılmıştır. Yine Akçakoyunlu'ya Mart 1920'de kurtarma harekâtı düzenlemiştir (Çoker, 1995: 429). Daha sonra yanında bulunan kuvvetle³, Fransız kuvvetlerinin

² Yazarı Ümit Kurt'un olduğu ve 2018 yılında İletişim yayınlarından çıkan, "Antep 1915-Soykırım ve Failler" isimli kitapta Gaziantep Ermenilerin 1915'te yaşadığı, tehircilerle başlayan ve ölümlerle sonuçlanan süreçte yaşanan olaylardan, Yasin Kutluğ'un da etkisinin olduğunu ve sorumlu olduğunu iddia etmektedir. "Duruma, kişiye ve konjonktüre göre pozisyon alan oportünist-konformist bir fail olarak Ali Cenani; İtihtatçı ideolojiye ve fikriyata göbekten bağlı bir fail olarak Ahmet Faik Erner; basit bir askeri sevkîyat memurluğundan mebusluğa ve İstiklâl Mahkemesi üyeliğine kadar devletin üst kademelerine yükselme arzusuyla yanıp tutuşan kariyerist bir fail olarak Mehmet Yasin Sani Kutluğ" (s. 39). Bkz.: Ümit Kurt, *Antep 1915-Soykırım ve Failler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

³ Fahri Çoker Türk Parlamento Tarihi adlı eserinin I. Cildinde bu sayıyı 250 kişi olduğunu ifade ederken, Yasin Bey kendi tercüme-i Hal evrakında 150 kişilik bir kuvvet olduğundan söz etmektedir. Bkz.: Yasin Kutluğ Bey,

Antep'i ilk kuşatmasında, kuşatmayı yarıp şehre girmeyi başardı.⁴ 23 Nisan 1920 tarihinde açılan I. TBMM'ye Antep⁵ Mebusu olarak seçildi (TBMM Albümü, 2010: 14). Yozgat'ta Hilâfet Ordusuna karşı savaşmıştır (*Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1969:5).

Yozgat'taki isyancılara karşı bir milis kuvveti kurmak isteyen Yasin Kutluğ, dönemin belediye binasında halkı toplamış ve yaptığı etkili konuşma neticesinde bu amacına ulaşmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile dönemin Yozgat Valisi ve Belediye Başkanı Akif Paşa ile görüşerek, Yozgatlıları isyan karşısında koordine eden kişi olmuştur. Ancak isyanın liderliğini yapan Postacı Nazım ve isyancılar ile yapılan mücadele esnasında geri çekilmek zorunda kalan Yasin Kutluğ, isyancılara yakalanmamak için giydiği resmi elbisesini ve parasını bir çobana vererek, çobanın elbiselerini giymiş, güç bir yolculuktan sonra Kayseri'ye ulaşmıştır. Oradan Ankara'ya gelen Yasin Kutluğ, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini Sarıkışla'da beklediği haberini alınca yanına gitmiş ve başından geçenleri Mustafa Kemal Paşa'ya anlatmıştır. Kutluğ, Mustafa Kemal Paşa'ya çobana ait elbise ile çekildiği resmini⁶ göstermiştir. Bunun üzerine yaverine dönen Mustafa Kemal Paşa, "*Dağda çobanlık edip, İstiklâl Mücadelesine devam edeceğiz*", demiştir (*Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1969:5).

Yozgat bölgesinde Postacı Nazım'ın öncülük ettiği Zile ayaklanmasını bastırma harekâtına katılan Kılıç Ali'nin kuvvetleri ile birlikte hareket eden Yasin Bey, meclis oturumlarına ancak 11 Temmuz 1920 tarihinde katılabilmektedir (Demirel, 2015: 54). 17 Temmuz 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın refakatinde cepheye gidilen kuvvetlere, selam ve güvenini belirtecek milletvekilleri heyetinde bulunmuştur (Çoker, 1995:429). Güney Cephesinde harekâta bulunan ve Maraş, Antep ve Urfa bölgelerini savunan 2. Kolordu birliklerinin yerel kuvvetlerle takviyesi için vatanî hizmete görevlendirilmiştir (TBMM Albümü, 2010: 14; Çoker, 1995:429-430). 1 Kasım 1922'de Saltanatın kaldırılmasına dair önergeyi imzalayan 54 kişi arasında yer alan Yasin Bey, 5 Şubat 1923'te TBMM'de yapılan oylama sonucunda Elcezire İstiklâl Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir (Çoker, 1995:429-430; TBMM Albümü, 2010: 14).

Meclisten ayrıldıktan sonra uzun seneler Halfeti ilçesi Belediye Başkanlığı yapmıştır (*Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1969: 5). Ayrıca tarım ile uğraşmıştır. Gerek cephe ve gerekse Mecliste göstermiş olduğu önemli hizmetleri nedeniyle TBMM'nin 11 Şubat 1925 tarihindeki 53.

Birleşiminde kendisine Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklâl Madalyası⁷ verilmiştir. Yasin Kutluğ, 1940-1941 yılları arasında Gaziantep'te 17 Şubat 1939'da aylık dergi olarak yayınlanmaya başlayan Başpınar Dergisi'nin 16 ve 17. sayılarında "*Milli Mücadeleye Tekaddüm Eden Günlerde Antep'ten Hatıralar*" ve "*İstiklâl Savaşından Hatıralar*", başlıkları ile yazılar kaleme almıştır (Ünüvar, 2017:313). Ayrıca, İstanbul'da Tan Matbaası tarafından 15 Ağustos 1968 tarihinde yayınlanan İslam Medeniyeti Dergisi'nin 13. sayısında "*Ya Habiballah!*" isimli bir şiir kaleme almıştır (İslam Medeniyeti Dergisi, 15 Ağustos 1968: 24). Evli ve beş çocuk babası olan Yasin Bey, 30 Kasım 1973 tarihinde vefat etti (Çoker, 1995: 430; TBMM Albümü, 2010: 14; Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:6).

Gaziantep Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından 2014 Şubat ayı dönem toplantısında, "*Gaziantep müdafaasında bilfiil mücadele eden ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Gaziantep Milletvekili olarak görev yapan Yasin Kutluğ'un ismi Sarıgüllük Mahallesi 91009 nolu sokağa*" verilmiştir (Milliyet Gazetesi, 14 Şubat 2014:8).

3. Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin Kuruluşu

İstiklâl Mahkemelerinin baktığı önemli dava konularından sık görüleni, asker kaçakları ve bu kaçak askerlerin meydana getirmiş olduğu hem güvenlik zafiyeti hem de asayiş sorunlarıydı. Bu sorunların yaşandığı bölgelerden biri de Elcezire Bölgesi⁸ idi. Bu bölgede yaşanan isyanların sona erdirilmesi ve huzurun tesisi edilmesi, Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasında önemli bir paya sahip olacaktı. Bu nedenle TBMM'nin 08 Ocak 1921 tarihli oturumunu bizzat yöneten Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi (TBMM Tutanak Dergisi, C.7, 215-216.) ile Trabzon ve Elazığ'da birer İstiklâl Mahkemesi kurulması kabul

Tercüme-Hal Evrakı, TBMM Arşivi, dosya no:179.; Fahri Çoker, a.g.e., s.429.

⁴ Yasin Bey, Antep savunması konusunda Başpınar Dergisinde ele aldığı yazısında şunları yazmıştır: "*Boynoğlu Memik Mardin Tepe'deki binanın etrafına sokulmuş, içeri atılmak istiyor. Vakit gecedir. Sabah toplarımız buraları dövecek; Bizim kuvvetlerin çekilmesi lazım; Memik ve kuvvetlerini çekmek üzere giderken Musulu cephesinden dışçı Hayri'yi de aldım... Sabah Kurban Baba taarruzu başladı, Karataş mevkiinden savrulan top mermileri sağa sola düşerken Kurban Baba türbesini gümüşten yapacağımızı söyleyerek sabırsızlanıyorduk. Çok sürmeden türbe devrildi. Bu türbe içinde bulunan düşman berhava edildi. Dâhildeki mukavemet bir kat daha arttırdı.*" Bkz.: Süleyman Ünüvar, "Yerel Tarih ve Gaziantep Halkevi Yayın Organı Başpınar Dergisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 53, 2017, s. 313.

⁵ 07.03.1921 tarih ve 5 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 93 sayılı Kanun ile Ayntab ismi Gaziantep (Gaziantep) olarak değiştirilmiştir. TBMM Albümü, a.g.e., s.XXI.

⁶ Bkz.: Ek-6.

⁷ "*Kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl Madalyası Türk Kurtuluş Savaşı sırasında hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde hem de cephe hattında üstün hizmet göstermiş kişilere verildi. TBMM 1. Dönem üyelerinden bazılarında İstiklâl Madalyası verilmesi için Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından yazılan tezkere, TBMM'nin 21 Kasım 1923 Çarşamba günü 65. toplantısında görüşülmüş ve yapılan oylama sonucunda Mustafa Kemal ve 24 arkadaşına kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl Madalyası verilmesi oybirliğiyle kabul edilmiştir. İstiklâl Madalyası oval biçimli olup kırmızı, yeşil renkli kurdelesine vardır. Pirinçten olan madalya TBMM tarafından 21 Kasım 1923 tarihinde Atatürk'e verilmiştir. Ön yüzünde üstte Ankara şehrinin, ortada TBMM binasının silüeti bulunmakta bunun arkasında zafer ve barışa işaret eden güneş ışınları görünmektedir. Meclisin sağında 23 Nisan, solunda ise 1336 (1920) tarihi yazılıdır. Meclisin altında bulunan dünya haritası bilgiyi, orak ve turpanlar tarıma önem verileceğini, iki taraftaki meşe dalları da barışı anlatır. En alta kağızıyla köylü kadını tasviri yer almaktadır. Arka yüzünde ay yıldızla çevrilmiş olarak Misakımillî sınırlarını gösteren Türkiye haritası ve en alta madalyanın yapıldığı yılı olan 1 Teşrinisani (Kasım) 1338 (1922) tarihi yazılıdır.*" Bkz.: <http://ankastenstitusu.com/>, (Erişim Tarihi: 06.08.2019).

⁸ "*Elcezire, Dicle ve Fırat Nehirleri arasında kalan bölgenin yukarı kısmına verilen addır. Yukarı Mezopotamya olarak da isimlendirilen bölge Anadolu, Suriye ve Irak üçgeni arasında kalan verimli arazilere ve stratejik öneme sahiptir. Dicle ve Fırat'ın suları ile beslenen bu bölge aynı zamanda ticaret yolları arasında bir köprü vazifesi de görmektedir. Elcezire'nin batısında Suriye, kuzeybatısında Gaziantep, Maraş ve Malatya yer alır. Bölgenin doğusunda Doğu Anadolu Bölgesi, güneyinde ise Irak bulunur. Eski Yunanlılar ve günümüz Avrupalıları bu bölgeye Mezopotamya adını verirken, Araplar ise bölgeyi Elcezire olarak adlandırmışlardır.*" Bkz.: Mevlüt Koyuncu, "İlk İslâm Fetihleri Döneminde El-Cezire Bölgesi ve İslâmlaşma Süreci", *Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: I, Sakarya, 2008, s.131-140.; Ramazan Şeşen, "Cezire", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul,1993, Cilt: 7, s. 509-511.; Bölgenin haritası için bkz.,Ek.:2.

edilmişti. Elaziz, Malatya, Maraş, Antep, Cebelibereket⁹, Urfa Livalarındaki davalara bakmak üzere Elaziz İstiklâl Mahkemesi kurulmasına karar verilmiştir. Fakat Elaziz İstiklâl Mahkemesi fiilen göreve başlamamıştır (Aybars, 1975:81).

Elcezire Cephesi, İngilizlerin ve Fransızların bölgedeki işgaline son vermek üzere 26 Haziran 1920 tarihinde kurulmuştur. Bu amaçla iki cephenin kurulması planlanmıştır. Bu cephe, Fırat nehrinin batısını kontrol eden Adana Cephesi Komutanlığı ile doğusunda kurulan Elcezire Cephesi Komutanlığı'dır. Elcezire Cephesinde görev alan birliklerin önemli bir kısmı 1920 yılında TBMM'ye karşı çıkan başta Milli Aşireti isyanı olmak üzere Anadolu'da ki benzer isyan ve olayları bastırmak için görevlendirilmiştir. Bu nedenle bu yıllarda Elcezire Cephesi'nde asker sayısı gereken sayıdan daha azdır (Ulusoy, 2006:25-45). Elcezire Cephesinde asker sayısında yaşanan bu sorunun yanında bu cephede yaşanan asker firarları ve yeni asker bulmakta yaşanan güçlükler, halledilmesi gereken önemli başlıca sorunlardı. Çünkü İngilizlerin, Mondros'tan hemen sonra işgal ettikleri Musul'un geri alınabilmesi ancak bu cephenin güçlü bir şekilde kurulmasıyla sağlanabilirdi. Bu durumun farkında olan Cephe Komutanı Cevat Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekâlet'inden bölgede bir İstiklâl Mahkemesi kurulmasını yönünde talepte bulundu (Baycan, 1991:367-389). TBMM İcra Vekilleri Reisi Hüseyin Rauf bu talebi yerine getirmek üzere TBMM Riyaset-i Celile'sine 9 Ocak 1923 tarihinde bu iki tezkereyi sundu:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celile'sine

Müdafaa-i Milliye Vekâletince gösterilen lüzum üzerine merkezi Diyarbakır'de bulunmak ve sahası Elcezire Cephesi muntakası olmak ve sırf askeri firarileri muamelatına müteallik olmak üzere bir İstiklâl Mahkemesi gönderilmesi hususunun Meclisi Âliye arzı İcra Vekilleri Heyetinin 9.1.1339 tarihli içtimasında takarrür etmekle ifâ-yı iktizasıyla neticesinin işarına müsaade buyurulmasını istirham eylerim efendim.

TBMM

İcra Vekilleri Reisi

Hüseyin Rauf” (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:3-4).

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celile'sine

Merkezi Diyarbakır'de olmak üzere teşkiline lüzum görülen İstiklâl Mahkemesinin daire-i faaliyetinin Elcezire Cephesi muntakasının ihtiva ettiği Diyarbakır, Bitlis, Elaziz vilayetleriyle Malatya, Urfa, Mardin, Siverek, Ergani madeni, Genç, Muş, Siird livalarına münhasır bulunmasının muvafık görüldüğü lede'l-istihsar Dâhiliye Vekâletinden bildirilmekle ona göre ifâ-yı iktizasını istirham eylerim efendim.

TBMM

İcra Vekilleri Reisi

Hüseyin Rauf” (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015: 4).

Bu tezkerelerin görüşmelerine 20 Ocak 1923'te başlandı. Ancak görüşmeler esnasında bazı mebuslar, Elcezire Bölgesi'nde faaliyet yürütecek mahkemenin faaliyetlerinin ne olacağı ve yetkileri hakkında bilgi verilmesini talep edince tartışmalar yaşanmış ve mahkemenin kurulması gecikmiştir. Yaşanan bu sorun karşısında 22 Ocak 1923 tarihinde toplanan gizli oturumda, Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım (Özalp) Paşa bir konuşma yaptı. Kâzım Paşa konuşmasında, Elcezire Cephesi Komutanı Cavit Paşa'nın taleplerini mebuslarla paylaşarak, bölgede faaliyet yürüten Divân-ı Harplerin cephede savaş halinde firari olan ve bunlara para karşılığı bu firar imkânını sağlayanları yargulamada yeterli olmadığını, ilave tedbirlerin alınması gerekliliğini vurgulamıştır. Kazım Paşa, bölgede faaliyet yürütecek mahkemenin sadece asker kaçakları ve bunlarla ilgili suçlara bakmak üzere kurulacağını anlatmıştır. Kazım Paşa'nın Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin kurulmasının gerekliliği ile görev ve yetkilerini mebuslara paylaşması sonucu yapılan oylama ile Elcezire Cephesinde bir İstiklâl Mahkemesi'nin kurulmasına karar verilmiştir (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:3).

Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin faaliyetlerini yürütebilmesi için gerekli üye seçimi 25 Ocak 1923-05 Şubat 1923 tarihleri arasında yapılmıştır. 25 Ocak'ta yapılan ilk seçimlerde mahkeme reisliğine, Karesi Mebusu Hacim Muhyiddin Bey, Müddei-i Umumiliği'ne Antalya Mebusu Halil İbrahim Bey, mahkeme azalıklarına ise Erzurum Mebusu Mehmed Nusret Efendi ile Niğde Mebusu Hakkı Paşa seçilmişlerdir. 27 Ocak 1923'te Nusret Bey'in mahkeme azalığından istifa etmesi üzerine, 29 Ocak 1923'te yeniden seçim yapılarak Sinop Mebusu Rıza Vamık Bey ile İçel Mebusu Şevki Bey mahkeme azalıklarına seçilmişlerdir. 3 Şubat 1923'te Vamık Bey'in de azalıktan istifa etmesi üzerine 5 Şubat 1923'te boş kalan azalık için yeniden seçim yapılmış ve Gaziantep Mebusu Yasin Bey azalığa seçilmiştir (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:5).

Mahkeme üyelerinin bölgeye hareketleri şu şekilde olmuştur: *“Üyeler 31 Ocak 1923 tarihinde trenle Ankara'dan hareket etmiştir. Gaziantep, Urfa ve Siverek yolunu izleyerek 8 Mart 1923 tarihinde yargılama yapacakları Diyarbakır'a varmıştır. Mahkeme 10 Mart 1923 tarihinde tüm Mülkiye ve Adliye memurlukları ile Asker Alma Şubelerine 8 maddelik bir göndermiş olduğu genelgede eşkiyalık ya da diğer suçlar ile zanlı askerlerin dışında kalanların tamimin tebliğ tarihinden itibaren 10 gün içinde bağlı oldukları askerlik şubelerine başvurmaları halinde affedilecekleri, aksi takdirde ise İstiklâl Mahkemesine sevk edilerek haklarında kanunen en ağır cezanın uygulanacağı bildirilmiştir.”* (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:7). Bu genelgenin bölgede herkes tarafından haberdar olunması için çok titiz davranan Mahkeme, asker firarilerine karşı gereken tavır göstermeyip, bunları koruyup ve iase ile elbise desteğinde bulunanların mahkemeye bildirilmesini istemiştir. Bunun yanında asker firarileri ve firar ile ilgili suçlara bakmak üzere kurulan Elcezire İstiklâl Mahkemesi, İstiklâl Mahakimi Kanunu'ndaki tüm yetkilere sahip değildi. Bu yüzden yerel savcılıklar tarafından kendisine gönderilen dosyalarda yetkisi haricinde gördüğü davaları, ait oldukları

⁹ Cebelibereket (Osmaniye) ile Antakya'nın bir kısmını içine alan coğrafi alan için kullanılmaktadır. Erdem Çanak, “1927 Nüfus Sayımına Göre Cebelibereket Vilayeti'nin Demografik Yapısı”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 54 Mart – Nisan, Kırgızistan, 2016, s. 96.

mahkemelere göndermek üzere iade etmiştir (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:7).

Oldukça geniş bir bölgede faaliyet yürüten Elcezire İstiklâl Mahkemesi, görev süresince bu mıntıkada zor koşullarda gezici olarak faaliyet göstermek zorunda kalmıştır. Mahkeme görev süresince başta Diyarbakır olmak üzere Mardin, Urfa, Siverek, Elaziz ve Malatya vilayetlerinde yargılamalar için mahkemeler kurmuştur. Bu zaman zarfında 90 davayı karara bağlamıştır. Bu davalardan; 29'unu 16-26 Mart arasında Diyarbakır'da, 11'ini 03-08 Nisan arasında Mardin'de, 12'sini 16-19 Nisan arasında Urfa'da, 4'ünü 24 Nisan'da Siverek'te, 6'sını 28-29 Nisan arasında Diyarbakır'da, 15'ini 5-8 Mayıs arasında Elaziz'de ve 12'sini 12-13 Mayıs arasında Malatya'da neticeye vardırıştır (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:8).

Elcezire İstiklâl Mahkemesi faaliyet sahası olan bölgelerde (Diyarbakır, Siirt, Antep, Bitlis, Hakkâri, Van, Malatya, Maraş, Elaziz) 9 Mart 1923 tarihinden başlayarak 11 Mayıs 1923 tarihine kadar çalışmıştır. Mahkemelerin nasıl çalıştığı merak konusu olmakla birlikte bu yörelerde almış olduğu kararlara şu iki örneği gösterebiliriz. Elcezire cephesinden kaçmış 131 firarının Urfa'da yapılan yargılamasında idam kararı çıkmışsa da aynı suçun yeniden işlenmesi halinde cezanın uygulanacağı kararı çıkmıştır (Küçük, 2001:351).

Yargılamalar sonucunda genel olarak; çeşitli sürelerde kürek, prangabentlik, kalebentlik¹⁰ ve hapis cezaları ile darp, memuriyetten mahrumiyet ve silk-i askeriden tard gibi cezalar verilmiştir. Bunun yanında yakalanan asker firarileri hakkında verilen idam cezaları, bir daha firar etmesi hâlinde uygulanmak üzere tecil edilmiş ve bu askerler Elcezire veya Garp Cephesi Kumandanlığı emrine geri gönderilmişlerdir (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:8).

Elcezire İstiklâl Mahkemesi üyeleri, 11 Mayıs 1923 tarihinde aldıkları karar ile icabı hâlinde bir daha toplanmak üzere 14 Mayıs 1923'ten itibaren bir ay müddetle faaliyetine ara verdiğini duyurmuştur. Mahkemenin tatil kararı alması üzerine 17 Mayıs 1923'te Mustafa Kemal Paşa, Mahkeme Riyasetine gönderdiği telgraf ile Mahkemenin vazifesine devam etmesi gerektiğini bildirmiştir. Mahkemenin faaliyetine bir ay ara vermesinin sakıncalı olduğunu ifade eden Mustafa Kemal Paşa, billhassa Cephe Kumandanlığından gelen bildiriye binaen faaliyetlere verilecek bir aylık aranın bayram tatile süresi de eklenince bölgede önüne geçilemeyecek derecede asker kaçaklarının artacağını söylemiştir. Bu nedenle tatil süresinin kısa tutularak Mahkemenin faaliyetinin hiçbir şekilde durmamasını istemiştir (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015:8-9). Ancak mahkeme üyeleri bu uyarı telgrafını aldıklarında memleketlerine dönüş yolundaydılar. Mahkeme üyelerinin, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın bu uyarılarına rağmen memleketlerine dönmeleri

savaş yıllarının getirmiş olduğu şartların sonucu olarak değerlendirilmelidir. Mevcut elzem ihtiyaca ve yapılan tüm uyarılara rağmen yeniden toplanmayan Elcezire İstiklâl Mahkemesi, tatilde olduğu süre zarfında yaşanacak firar ve bunlara bağlı suçların hem takibinden hem de cezalarının yerine getirilmesinden Elcezire Cephesi Kumandanlığı yetkilendirilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Mahkemenin yeniden toplanmayacağını kesin olarak anlaşılması üzerine 3 Haziran 1923 tarihinde mahkeme üyesi ve Niğde mebusu Hakkı Paşa'ya gönderdiği yazıda Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin elindeki evrakın Divan-ı Harbe gönderilmesi için Elcezire Cephesi Kumandanlığına verilmesini istemiştir (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, 2015: 9).

4. Yasin Bey'in I. Dönem Meclisindeki Yasama Faaliyetleri

Milli Mücadele sürecinin örgütlenme aşamasından sonra 23 Nisan 1923 tarihinde Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi, 11 Ağustos 1923 tarihine kadar görev yapmıştır. Meclis, bu süre zarfında çok zor şartlar altında yürütülen Ulusal Bağımsızlık Savaşı sürecini başarıyla tamamlamıştır. Milli Mücadele yıllarında mebuslar hem askeri hem de siyasi görevleri bir arada yürütmüştür. Olağanüstü koşulların sonucunda oluşan bu Meclis'te görev alanlardan biri de Antep mebusu Yasin Kutluğ' (Mehmet Yasin Sani Kutluğ) dur. Yasin Bey I. TBMM'de Mustafa Kemal Paşa'nın da bulunduğu ve inkılapların itici gücünü oluşturan birinci grupta yer almıştır (Demirel, 2015: 62). Kutluğ, Meclis'in yapısını ve o devri şöyle anlatıyor: *"Meclise 23 Haziran 1920'de başladım. O gün Mecliste herkesin giyimi değişti. Herkesin belinde silahı ve bıçağı vardı. Bir süre Ankara'da kaldıktan sonra yeniden Antep müdafaası için birkaç defa gidip geldim. Garp Cephesini Mustafa Kemal' le birlikte teftişe giden heyette ben de vardım. Hayvan üzerinde (Dağ başım duman almış) marşı m söyleyerek yol almıştık. O günlerde Mecliste iki grup vardı; Mustafa Kemal taraftarları ve Erzurum mebusu Hüseyin Avni, Trabzon mebusu Şükri, Çolak Selahattin taraftarları. Gerçi Mecliste çok şiddetli çatışmalar olurdu, fakat Gazi Mustafa Kemal'in grubu kuvvetli olduğundan biz her istediğimiz kanunu çıkartabiliyorduk. Sinop mebusu Rıza Nur Bey ile birlikte 10 mebus, hilâfetin ilgası için bir takrir verdik. Gazi Paşa bu takrir üzerine Meclisteki bütün hocaları toplayarak takririn incelenmesini istedi. Hocalar bu konuda karar alamadılar. Bunun üzerine Paşa Meclise gelerek niçin karar alamadıklarını sordu. Onlar da hilâfetin kalmasını istediler. Bunun üzerine Mustafa Kemal, (Hz. Peygamber ölürken kimi vekil tayin etti ki siz daha hilâfet istiyorsunuz. Biz sancağı çektik, o sancağa düşman olmadık, Müslümanlar kurşun attı, son halife de düşman vapuruyla kaçtı) dedi ve bir süre sonra da hilâfetin kalkmasını sağlayarak, bu dediğini gerçekleştirdi."* (Cumhuriyet Gazetesi, 22 Mayıs 1969:5).

Milli Mücadele sürecini sevk ve idare eden Büyük Millet Meclisi'nde görev alan Yasin Bey, I. Dönem meclisi çatısı altında 14'ü gizli oturumlarda olmak üzere, kürsüde 86 kez söz almıştır. Bunun yanında 13 soru önergesi ve 5 kanun önerisi vermiştir. Yasin Bey'in yasama çalışmalarının bazıları şunlardır:

¹⁰ "Günümüzde ağır hapis, hapis ve hafif hapis şeklinde tasnif edilen hapis cezaları, tarih içinde infaz tarzına göre, ağır işlerde çalıştırmayı içeren hapis anlamında kürek ve prangabentlik, bir kale içinde ikamete mecbur etme şeklinde ise kalebentlik olarak adlandırılmıştır. Kalebentlik, hapisten daha hafif bir ceza sayılan ve şahsi hürriyeti kısıtlayıcı ceza olan sürgün ile hapsi bünyesinde birleştirmiş, ancak hapsin infaz rejiminden daha yumuşak bir rejim öngörülmüştür." Bkz.: Mustafa Avcı, "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellikle Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik", *Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji ve Türk Tarihi Özel Sayı*, Cilt: 45, Mayıs-Haziran, 2002, s. 128-147.

1-Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in Londra Konferansı (21 Şubat-12 Mart 1921) sonrasında Fransa Başbakanı Briand ile 11 Mart 1921 tarihinde imzaladığı antlaşmanın maddeleri ve Bekir Sami Bey'in istifası üzerine mecliste müzakereler devam ederken 12 Mayıs 1921 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 2: 75).

2-Saltanatın kaldırılması ve Sultan Vahdettin'in yurt dışına çıkışı ile Osmanlı ailesinin en yaşlı üyesi olan Abdülmecit Efendi'nin Halife seçilmesi münasebetiyle 18 Kasım 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 1049).

3-Eski adı Runkale olan doğduğu bölgenin isminin o yöredeki Halfeti kalesinden ötürü Halfeti olarak değiştirilmesi için 31 Mayıs 1921 tarihinde teklif sunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, C. 10: 270-271; C. 11: 311).

4-Malîye Vekâletinin 1922 yılı bütçesi görüşülürken 17 Ağustos 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 22: 221).

5-Bütçe Kanunu Tasarısı (Muvazene-i Mâlîye Kanunu Layihası) görüşülürken, İstiklâl Mahkemelerin masrafları hakkında 05 Ekim 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 878-879).

6-Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin 1922 yılı bütçesi görüşülürken 16 Eylül 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 23: 59).

7-Malîye Vekâletinin 1922 yılı bütçesi görüşülürken 17 Ağustos 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 22: 200).

8-Ankara Dârülmualimîn (Erkek Okulu) ve Dârülmualimat (Kız Okulu) muallimlerinin maaşları hakkında 12 Ekim 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 23: 372).

9-Tuz Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı görüşmeleri sırasında 18 Eylül 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 12: 247).

10-Orduya ve Gazilere gazete ile matbu evrakların gönderilmesi hususunda 08 Eylül 1921 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 12: 163-164).

11-Mustafa Kemal Paşa ile birlikte cephede gözlenen değişiklikler hakkında 08 Eylül 1920 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 153-160).

12-Millî Mücadele sırasında Gaziantep'in durumu hakkında bilgi verilmesine dair 21 Ağustos 1920 tarihinde takrir (Önerge) vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 364).

13-Mustafa Kemal Paşa'nın, Demirci'de cereyan eden askeri hareket ile Antep hakkındaki sözleri münasebetiyle 21 Ağustos 1920 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 369).

14-Posta ve telgraf ücretlerinin arttırılmasına (tezyidine) dair 28 Mayıs 1921 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 10: 344-354).

15-Anadolu'da belirli yerlere Umumî Müfettişlik kurulması için meclise verilen teklif ile ilgili 04 Ağustos 1921 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 12: 5).

16-Ankara'da vatani görevlerini yapan doktor mebuslara teşekkür belgesi verilmesi hususunda 22 Eylül 1921 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 12: 271).

17-Hıyanet- Vataniye Kanunu'na muhalefetten suçlanan birkaç kişinin affı hakkındaki kanuna dair 25 Ekim 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24: 153-156).

18-İzmit muharebeleri sırasında göstermiş olduğu yararlı hizmetleri dolayısıyla Geyveli Fuad ve Rıza Beylerin, İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmesi için sunulan önerge hakkında 28 Ekim 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24: 217-219).

19-Lozan Heyetinin takip edeceği hareket hattı ve Lozan Sulh Heyeti Murahhasının (Barış Heyeti Görevlileri) masraflarına dair görüşülen kanun münasebetiyle 02 Kasım 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 221-222-333-360-361).

20-Anadolu-Bağdat ile Uşak-Afyon demiryollarının ücret tarifeleri hakkında görüşülen kanun dolayısıyla 08 Kasım 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24: 422-423).

21-Mebusların harcırahları için görüşülen kanuna dair Meclis Başkanlığı'nın verdiği karara dolayısıyla 08 Kasım 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 24: 432).

22-Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na muhalefetten kürek cezasına mahkûm edilen Tepedenli Nureddin hakkında Adliye Encümeni tarafından hazırlanan tutanak ile ilgili 22 Kasım 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 25: 36-38).

23-Kurtarılmış memleketlere gönderilecek İstiklâl Mahkemeleri hakkında yapılan görüşmeler sırasında söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 25: 203-204).

24-İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi konusunda 06 Aralık 1922 tarihinde teklif sunmuş ve teklif münasebetiyle söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 25: 223-227).

25-İstiklâl Mahkemeleri tarafından mahkûm edilen ve aftan yararlanmayan kişilerin meclise yaptıkları müracaatlarına dair 11 Aralık 1922 tarihinde takrir (Önerge) sunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, C. 25: 316).

26-Evli ve çocuk sahibi oldukları için askerlikten firar eden ve bu yüzden sürgün edilenlerin affı dolayısıyla görüşülen kanun teklifine dair 18 Aralık 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 25: 449-450).

27-Seyahat kimliklerine dair 30 Aralık 1922 tarihinde takrir (Önerge) vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, C. 26: 106).

28-Belediye meclislerinin intihabı (Seçimi) hakkında görüşülen kanunun 19. Maddesi dolayısıyla 03 Ocak 1923 tarihinde takrir (Önerge) vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, C. 26: 141-474).

29-Yunan taarruzu dolayısıyla TBMM'nin Kayseri'ye nakli dolayısıyla 23 Temmuz 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 2: 109-119).

30-Mudanya Konferansı münasebetiyle 09 Ekim 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 921).

31-Pontus meselesi hakkında hazırlanan kanun tasarısı dolayısıyla 26 Ağustos 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 724).

32-Müdafa-i Milliye Vekâletinin bütçe kanunu teklifi münasebetiyle 24 Temmuz 1922 tarihinde söz almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, C. 3: 588-591).

Sonuç

Anadolu'da kısıtlı imkânlarla rağmen yürütülen Kurtuluş Savaşı'nın zaferi, yaşanan birçok zorluklar karşısında gösterilen büyük fedakârlıklar ve kahramanlıklar ile bir var olma mücadelesinin eseridir. Top yekûn bir halk mücadelesi olarak, bu yönüyle birçok ulusa da tarihi açıdan örnek olmuştur. Bu dönemde Milli Mücadeleyi yürüten, askeri birlikleri sevk ve idare eden ve gücünü milli iradeden alan TBMM'dir. Bu süre zarfında askeri savunma hattının güçlendirilmesi için TBMM bir dizi tedbir almak zorunda kalmıştır. Bu tedbirlerden biri de orduların asker ihtiyacının karşılanmasıdır. Bununla birlikte cephede savaşan ordunun firar sonucu azalan mevcut asker sayısının korunması da TBMM'nin üzerinde önemle durduğu diğer bir tedbir olmuştur. Cephede yaşanan firar vakaları asker sayısında düşüşe yol açarken bir taraftan da cephe gerisinde görülen asayiş sorunlarına yol açmaktaydı. Bu asayiş sorunları ile uğraşmak ve birçok cephede savaşmak zorunda kalan TBMM'ye, hem zaman kaybına yol açmakta hem de insan kaynağı ile kısıtlı mühimmatın yok yere harcanmasına neden olmaktadır. Bunun önüne geçmek için gezici olarak faaliyet yürütebilecek ve yetkilerini TBMM'den alan mahkemelerin kurulması yoluna gidilmiştir. Özellikle firar hadiselerinin sık yaşandığı cephelerde faaliyet yürüten bu gezici mahkemelerin kurulduğu bölgelerden biri de Elcezire Bölgesi olmuştur. Bölge kumandanlığının talebi üzerine TBMM tarafından görevlendirilen mahkeme Diyarbakır, Bitlis, Elaziz Vilayetleri, Malatya, Urfa, Mardin, Siverek, Ergani, Genç, Muş ve Siirt'i içine alan bir görev alanında 2 ay gibi kısa bir süre faaliyet yürütmüştür. Bu sürede kurulan mahkemeler ile firar vakalarında ve asker kaçaklarının sayısında düşüş olmuşsa da mahkemenin kalıcı olmaması sorunların zamanla tekrar yaşanmasına neden olmuştur.

Elcezire İstiklal Mahkemesi'nin beş üyesinden biri de Yasin Bey' (Mehmet Yasin Sani Kutluğ)dir. I. Dünya Savaşı sonrası Milli Mücadele'ye katılan Yasin Bey'in önemli siyasi ve askeri katkıları olmuştur. Yasin Bey, bir taraftan işgalci itilaf devletleri ordularına karşı diğer taraftan iç isyanlara karşı mücadele vermiştir. Bu katkıları neticesinde Meclis tarafından, Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir. TBMM çatısı altında görev aldığı yıllarda meclis çalışmalarına aktif bir şekilde katılmış ve ülke sorunlarının çözümü için faaliyette bulunmuştur. Mebusluk görevinden sonra faal siyasi hayatına bir süre Halfeti'de Belediye Başkanlığı ile devam etmiştir. Yasin Bey, hem cephede askeri görevini yerine getirerek hem de TBMM çatısı altında siyasi görevini ifa ederek Milli Mücadele ve Cumhuriyetin erken bir dönemine tanıklık etmiş önemli bir tarihi kişiliktir. Cumhuriyet tarihinin önemli bir kesitine şahit olan Yasin Bey'i değerli kılan bir diğer yönü ise Antep Ermenilerin 1915'te yaşadığı tehcirle başlayan ve ölümle sonuçlanan süreçte yaşanan olaylarda etkisinin olduğu ve bu dönem zarfında meydana gelen ölümlerden sorumlu olduğu yönündeki iddialar olmuştur.

Kaynakça

- Alkan, Ahmet T. (2011). *İstiklâl Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Avcı, M. (2002). "Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek ve Prangabentlik", *Yeni Türkiye Dergisi Türkoloji ve Türk Tarihi Özel Sayı*, Cilt:45, 128-147.
- Aybars, E. (1975). *İstiklâl Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Baycan, N. (1991). "Orgeneral Cevat Çobanlı", *Atatürk Araştırma Dergisi*, 7 (20), 367-389.
- Çanak, E. (2016). "1927 Nüfus Sayımına Göre Cebelibereket Vilayetinin Demografik Yapısı", *Akademik Bakış Dergisi*, (54), 95-107.
- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, Cilt: 1, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- Demirel, A. (2015). *Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Elcezire İstiklâl Mahkemesi: Kanun, Gereğe ve Genel Kurul Tutanakları*, (1995). Yayımlayan: İrfan Neziroğlu, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hiz. Bşk. Yayınları, Cilt: 1, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- Elcezire İstiklâl Mahkemesi: Karalar ve Mahkeme Zabıtları*, (2015). Yayımlayan: İrfan Neziroğlu, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hiz. Bşk. Yayınları, Cilt: 3, Ankara.
- İslam Medeniyeti Dergisi*, (1968). Tan Matbaası, (13), İstanbul.
- Koyuncu, M. (2008). "İlk İslâm Fetihleri Döneminde El-Cezire Bölgesi ve İslâmlaşma Süreci", *S. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (I), 131-140.
- Küçük, C. (2001). "İstiklâl Mahkemeleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 23, 350-355.
- Oran, B. (2001). "Dönemin Bilançosu", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şeşen, R. (1993). "Cezîre", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 7, 509-511.
- TBMM Albümü (1920-2010)*, (2010). TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Cilt: 2, (Ed.: Sema Yıldırım, B. Kemal Zeynel), Gökçe Matbaacılık, Ankara.
- TBMM Arşivi*, Tercüme-Hal Evrakı Dosya No: 179.
- TBMM Tutanak Dergisi*
- Temiz, Ö. (2006). "*Gaziantep Halkevi ve Başpınar Dergisi*", (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Ulusoy, M. (2006). *İstiklâl Harbi'nde 2'nci Kolordu (1918-1921)*, (Haz.: Ahmet Tetik, Şeyda Büyükcan), Genelkurmay A.T.S.E. Yayınları, Ankara.

Ünvar, S. (2017). “Yerel Tarih Ve Gaziantep Halkevi Yayın Organı Başpınar Dergisi, Yapısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (53), 308-317.

Yuca, İrşad S. (2013). “Milli Mücadele'de Enver Behnan Şapolyo'nun İzlenimleri ve Kağrı Kolları”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 69-81.

<http://ankaenstitusu.com/>, (Erişim Tarihi: 06.08.2019.)

Cumhuriyet

Milliyet

İslam Medeniyeti Dergisi

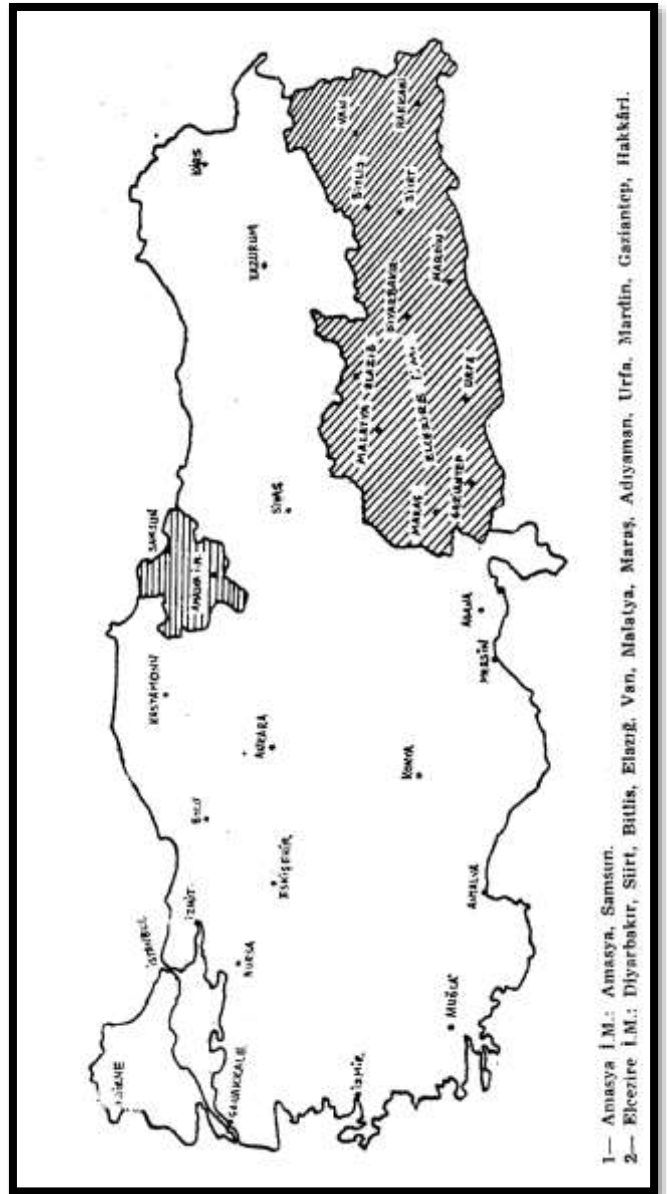
Ekler

Ek-1: Elcezire İstiklal Mahkemesi'nin Kurulması İçin Mecliste Yapılan Görüşme Tutanağının İlk Sayfası (TBMM *Tutanak*

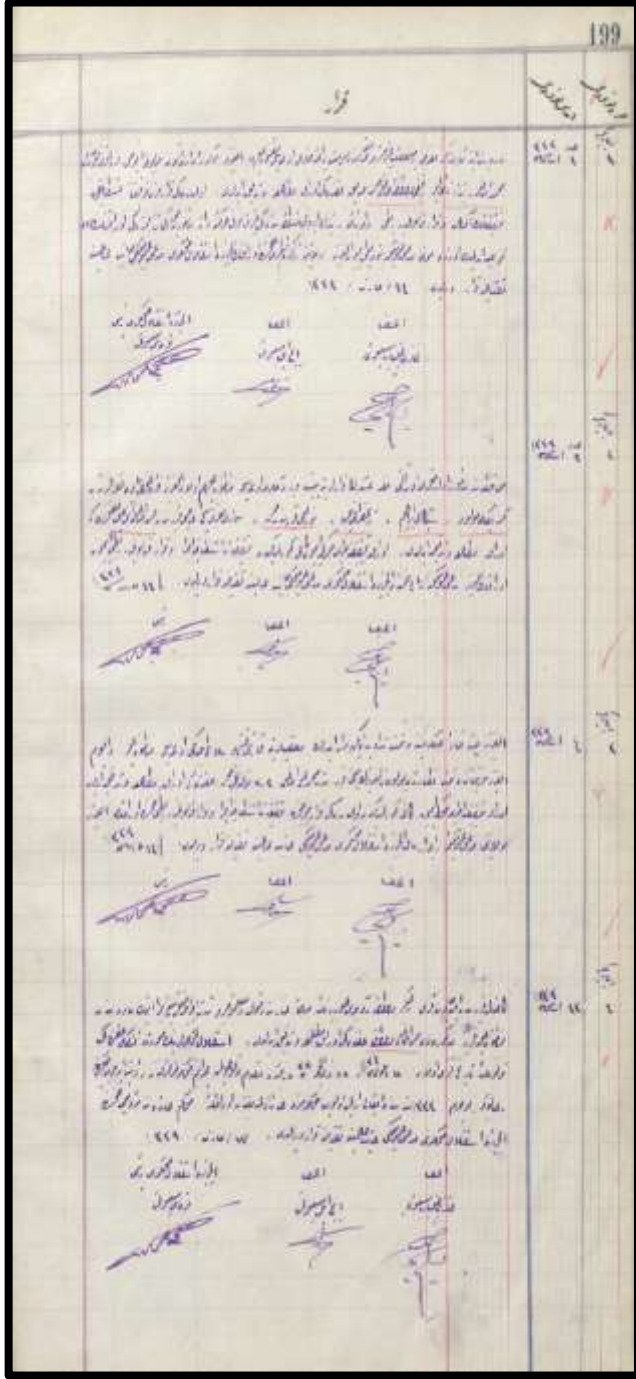
Dergisi, Cilt: 26, 481).

Ek-2: Elcezire Bölgesi (Ergun Aybars, İstiklal Mahkemeleri (1920-1927), İleri Kitabevi, İzmir, 1995, Cilt: I, 139).

1- Amasya İ.M.: Amasya, Samsun. 2- Elcezire İ.M.: Diyarbakır, Siirt, Bitlis, Elazığ, Van, Malazgirt, Maras, Adıyaman, Urfa, Mardin, Gaziantep, Hakkâri.

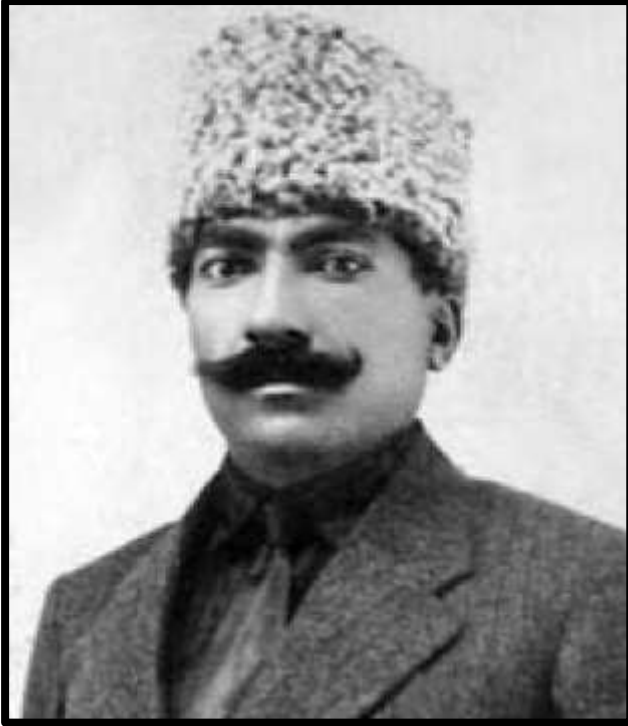
Ek-3: Elcezire İstiklal Mahkemesi Karar Defterinin Orijinal Metni, (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No: 1, Cilt:3, Ankara 2015, s. 12.)

Ek-4: Elcezire İstiklâl Mahkemesi'nin 10 Mart'ta Tüm Mülkiye ve Adliye Memurluklarıyla Ahz-ı Asker Şubelerine Gönderdiği Beyannamesi, (Elcezire İstiklâl Mahkemesi, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No: 1, Cilt:3, Ankara 2015, s. 10-11.)

- 1) Her karyeye tarih-i tebliğinden itibaren mensup oldukları Ahz-ı Asker Şubelerine teslim olanlar hakkında hiçbir muamele ve muhakeme yapılmayarak doğruca mensup oldukları kitalarına sevk edileceklerdir.
- 2) Divan-ı Harplerde derdest-i muhakeme olan ve haklarındaki hükümler henüz tasdike iktiran etmemiş olan firariler de bu aştan istifade edecek ve nesayih-i lazime icrasıyla kitalarına sevk edileceklerdir.
- 3) Firariliği esnasında şekavet veya ceraim-i sâire ika' edenler işbu aştan istifade edemeyeceklerdir.
- 4) Her kazaya tarih-i tebliğinden itibaren nihayet bir hafta zarfında bütün kurâyaya tebliğ edilmiş bulunacak ve tebliğ ve izah edilmiş bulunduğu dair karye heyet-i ihtiyariyelerinden bir ilmühaber alınacak ve bu ilmühaberler ile tanzim edilecek cetvel Mahkemeye gönderilecektir.
- 5) Her liva işbu emri aldığı gün derhal mülhakata tebliğ edecek ve bunu telgrafla Mahkemeye bildirecek ve her Kaza Kaymakamı da tebliğ tarihini bila-vasıta Mahkemeye işar edecektir.
- 6) Bundan başka Rüesâ-ı Memurîn-i Mülkiye ve Askeriye işbu müsaade-i ahireden istifade lüzumunu, ilanlar ve gazeteler veyahut vesait-i saire ile halka ilan ve maksadın kutsiyetini ve vazife-i askeriyenin bir vecibe-i diniye olduğunu ve bundan başka hiçbir suretle af ilan edilmeyeceğini ve bilakis kanunun en ağır cezasına uğrayacaklarını izah edeceklerdir.
- 7) Ahz-ı Asker Kalem Rüesası kendi mıntıklarındaki şubelerin faaliyetlerini her on beş günde Mahkemeye bildireceklerdir.
- 8) Verilecek ilk raporda Şubat ayı zarfındaki muamele-i askeriye de gösterilecektir.

Ek-5: Yasin Bey (Mehmet Yasin Sani Kutluğ), (*TBMM Albümü (1920-2010)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Cilt:1, Ed.: Sema Yıldırım, B. Kemal Zeynel, Gökçe Matbaacılık, Ankara 2010.; *Elcezire İstiklâl Mahkemesi*, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No: 1, Cilt:3, Ankara 2015, s. 6.)

Ek-7: Yasin Kutluğ, (*Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1969, s. 5.)

Ek-6: Yasin Kutluğ; Yozgat'tan Kaçarken Giydiği Çoban Kıyafeti İle (*Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1969, s. 5.)

Ek-8: Yasin Kutluğ'un "Ya Habibellah!" isimli şiiri, (*İslam Medeniyeti Dergisi*, Tan Matbaası, S.:13, İstanbul 15 Ağustos 1968, s.24.)

